COMPARATIVE LAW STUDY IN THE MATTER OF LEGISLATIVE TECHNIQUES OF INSERTING IN THE TEXT OF RULE THE MATERIAL ELEMENT OF THE OFFENCES REUNITED UNDER THE NAME OF TERRORIST ACT

STUDIU DE DREPT COMPARAT ÎN MATERIA TEHNICILOR LEGISLATIVE DE INSERARE ÎN TEXTUL NORMEI A ELEMENTULUI MATERIAL AL INFRACŢIUNILOR REUNITE SUB DENUMIREA DE ACT TERORIST

Violeta M. COJOCARU[1]

Abstract

In this study is analyzed the material element of terrorist act offences provided by Art.278 of the Criminal Code of the Republic of Moldova in comparison with the criminal laws of some foreign states, including Romania. In the field of comparative law we distinguish several techniques for highlighting the list of prejudicial acts in the provision of norms that incriminate acts of terrorism. In the most ex-members states of the Sovietic Union the list of prejudicial acts is exemplary, the legislator describing the objective aspect of the terrorist act by specifying a few damaging facts (usually, the most widespread). According to another legislative technique, the list of damaging facts is an exhaustive, and it is not possible to enlarge them by the person authorized to apply the criminal law. It is also attested the presence of a mixed technique, according to which although the list of damaging facts is exemplified, it contains a much wider enumeration of the normative modalities of expressing the prejudicial act compared to the incriminating models from the first category. According to another legislative technique (minority), in the criminal codes of some foreign states the objective side of the terrorist acts does not contain, neither by way of example, the list of damaging facts, legislator describing the objective side of the terrorist act by using generic terms.

Keywords: arson, explosion, comparative study, foreign states, legislative technique, terrorism, terrorist act.

JEL Classification: K14, K42

1. Aspecte de tehnică legislativă la construcţia art.278 din Codul penal al Republicii Moldova

Din punct de vedere tehnico-legislativ art.278 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) este format din patru variante-tip de infracţiune şi două variante agravate. La concret, prima variantă-tip este prevăzută la alin.(1) art.278 CP RM, în corespundere cu care constituie infracţiune „*actul terorist, adică provocarea unei explozii, a unui incendiu sau săvârşirea altei fapte care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, daune esenţiale proprietăţii sau mediului ori alte urmări grave, dacă această faptă este săvârşită în scopul de a intimida populația unui stat ori o parte din ea, de a atrage atenţia societăţii asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizaţie internaţională, o persoană juridică sau fizică să săvârşească sau să se abţină de la săvârşirea vreunei acţiuni, precum şi ameninţarea de a săvârşi astfel de fapte în aceleaşi scopuri*”.

A doua variantă-tip este consemnată la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM şi presupune „*actul terorist cu aplicarea armelor de foc sau a substanţelor explozive*”.

A treia variantă-tip este stipulată la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM şi anume: „*actul terorist săvârşit cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii*”.

[1]studentă-doctorandă, Școala Doctorală Ştiinţe Juridice,Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova), vcojocaru1979@mail.ru

În fine, cea de-a patra variantă-tip este specificată la alin.(4) art.278 CP RM presupunând „*actul terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane în scopurile prevăzute la alin.(1)*”.

Prima variantă agravată este consemnată la alin.(2) art.278 CP RM: actul terorist săvârşit de un grup criminal organizat (lit.b alin.(2)); actul terorist săvârşit cu cauzarea de daune materiale în proporţii deosebit de mari (lit.e) alin.(2)).

Cea de-a doua variantă agravată este prevăzută la alin.(3) art.278 CP RM: actul terorist săvârşit de o organizaţie criminală (lit.a) alin.(3)); actul terorist soldat cu decesul unei persoane din imprudenţă (lit.b) alin.(3)).

Este limpede că la alin.(1) art.278 CP RM este inserată o variantă-tip de infracţiune. Dar care sunt argumentele că şi la alin.(2), (4) sunt prevăzute variante-tip de infracţiune?

În ce priveşte varianta-tip specificată la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM (actul terorist săvârşit cu aplicarea armelor de foc sau a substanţelor explozive) facem apel la punctul de vedere aparţinându-i lui S. Brînza şi V. Stati: „… în una din modalităţile sale normative, infracţiunea prevăzută la alin.(1) art.278 CP RM presupune provocarea unei explozii ori a unui incendiu sau săvârşirea altei asemenea fapte care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, daune esenţiale proprietăţii sau mediului ori alte urmări grave. Însă, în contextul infracţiunii specificate la alin.(1) art.278 CP RM, provocarea unei explozii ori a unui incendiu presupune recurgerea nu la mijloace oarecare, ci la mijloace ca gaz natural, clor, amoniac, abur sub presiune, substanţe inflamabile etc. Ea nu poate presupune aplicarea armelor de foc sau a substanţelor explozive. În caz contrar, răspunderea se va aplica potrivit lit.c) alin.(2) art.278 CP RM. Reiese că ipoteza de la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM nu se poate suprapune ipotezei de la alin.(1) art.278 CP RM, pentru că s-ar exclude reciproc [Brînza et al., 2015: 522]”. Pe o poziţie diferită se situează Gh. Gladchi şi V. Sîli care menţionează că la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM este înscris un semn calificativ, ci nu o componenţă de bază de infracţiune [Sîli et al., 2011:68; Gladchi et al., 2004: 77], fapt susţinut şi de alţi autori [Гырла et al., 2010: 109].

În ce ne priveşte, subscriem accepţiunii evocate de doctrinarii S. Brînza şi V. Stati. Într-adevăr, pentru a fi considerată drept circumstanţă agravantă, lit.c) alin.(2) art.278 CP RM trebuie să conţină un semn circumstanţial care să nu excludă alte semne din cadrul variantei-tip. Pentru componenţa agravată de infracţiune este caracteristic faptul că semnele din cadrul componenţei de bază rămân a fi prezente. În opinia lui St.Copeţchi şi Ig.Hadîrca componenţele de infracţiune cu circumstanţe agravante sunt componenţele de infracţiune, care pe lângă semnele de bază (desprinse din cadrul componenţelor de bază) conţin şi unele semne obiective şi subiective suplimentare în raport cu cele de bază, care au rolul de a agrava răspunderea penală [Copeţchi et al., 2015: 69]. La rândul său, R.V. Cerepenikov enunţă: „Componenţele calificative se formează prin adăugarea la componenţa de bază a unui semn suplimentar. Aşadar, la totalitatea semnelor obligatorii ale componenţei de infracţiune de bază, se adaugă un semn suplimentar, prevăzut de alineatul doi, trei sau patru al articolului respectiv, în rezultatul căruia semnele obligatorii în textul componenţei calificative sunt întotdeauna mai multe, decât în cel al componenţei de bază. În aşa fel se constituie componenţele calificative de infracţiune [Черепенников, 2009: 21]”. Tot aşa, L. L. Kruglikov şi O.E. Spiridonova consemnează că semnele circumstanţiale (calificative) sunt semne suplimentare în raport cu cele înscrise în cadrul componenţei de bază [Кругликовет al., 2005: 88-89]. Nu în ultimul rând, în doctrină se susţine că în cazul concurenţei dintre o normă generală şi una specială, se măreşte numărul semnelor ce caracterizează faptele infracţionale care urmează a fi încadrate potrivit normei speciale [Hadîrcaet al., 2015: 33]. Extrapolând afirmaţiile de mai sus la cercetarea de faţă ajungem la concluzia că norma de la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM nu cuprinde un semn circumstanţial, aceasta deoarece semnul inserat la această normă nu apare pe post de supliment la componenţa

de bază. Acest lucru însă, este definitoriu pentru componenţa agravată. În realitate, semnul înscris la lit.c) alin.(2) art.278 CP RM înlătură un alt semn din cadrul componenţei de bază, ci nu se alătură la acesta. *In concreto*, utilizarea substanţelor explozive la provocarea exploziei sau incendiului înlătură faptul provocării exploziei prin utilizarea altor mijloace, gen: gazul natural, amoniac etc.

De asemenea, norma incriminatoare de la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM (actul terorist cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii) conţine o variantă-tip de infracţiune, nu însă o variantă agravată. Aceasta, deoarece vătămarea intenţionată gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii apare pe post de acţiune/inacţiune secundară, iar provocarea exploziei sau a incendiului ori săvârşirea altor fapte similare apare în postura de acţiune/inacţiune principală. La o asemenea concluzie ne îndeamnă însăşi legiuitorul atunci când foloseşte la alin.(2) art.278 CP RM expresia „Aceeaşi faptă săvârşită:" De asemenea, remarcabile sunt argumentele evocate de S. Brînza şi V. Stati întru susţinerea poziţiei sus-indicate: „… apelând la interpretarea prin analogie cu prevederea de la lit.c) alin.(3) art.188 CP RM, ajungem la concluzia că, în ipoteza de la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM, făptuitorul manifestă anume intenţie în raport cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii. În consecinţă, ipoteza de la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM nu se deosebeşte principial de ipoteza de la alin.(4) art.278 CP RM, care se referă la o infracţiune de sine stătătoare [Brînza et al., 2015: 522]".

Aşadar, spre deosebire de actul terorist specificat la alin.(1) art.278 CP RM, actul terorist prevăzut la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM cuprinde o componenţă complexă de infracţiune din perspectiva laturii obiective, aceasta fiind formată din acţiunea/inacţiunea principală şi acţiunea/inacţiunea secundară.

Ca şi în cazul actului terorist stipulat la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM, actul terorist prevăzut la alin.(4) art.278 CP RM (actul terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane în scopurile prevăzute la alin.(1)) este înscris în cadrul unei componenţe de bază de infracţiune. Latura obiectivă a actului terorist prevăzut la alin.(4) art.278 CP RM are o structură complexă fiind formată din fapta prejudiciabilă exprimată în: a) acţiunea sau inacţiunea principală concretizată în provocarea exploziei, incendiului sau în săvârşirea unei alte fapte similare; b) acţiunea sau inacţiunea secundară concretizată în omorul unei sau mai multor persoane.

2. Elementul material al actului terorist prevăzut la alin.(1) art.278 CP RM: studiu de drept comparat privind înscrierea acestuia în dispoziţia normei

În acord cu dispoziţia normei de la alin.(1) art.278 CP RM constituie infracţiune *provocarea unei explozii, a unui incendiu sau săvârşirea altei fapte care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, daune esenţiale proprietăţii sau mediului ori alte urmări grave, dacă această faptă este săvârşită în scopul de a intimida populaţia unui stat ori o parte din ea, de a atrage atenţia societăţii asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizaţie internaţională, o persoană juridică sau fizică să săvârşească sau să se abţină de la săvârşirea vreunei acţiuni, precum şi ameninţarea de a săvârşi astfel de fapte în aceleaşi scopuri*.

Observăm că elementul material al actului terorist consemnat la alin.(1) art.278 CP RM poate lua forma unei influenţe materializate şi a unei influenţe nematerializate. Forma materializată a influenţei se exprimă în provocarea exploziei, incendiului sau în săvârşirea unei alte fapte similare care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii, daune esenţiale proprietăţii sau mediului ori alte urmări grave, în timp ce influenţa nematerializată se concretizează în realizarea ameninţării cu săvârşirea exploziei,

incendiului sau a altor fapte similare. Prin urmare, celor două forme ale influenţei infracţionale le corespunde două modalităţi normative cu caracter alternativ.

Preliminar, menţionăm că la descrierea modalităţii normative supuse investigaţiei legiuitorul a mers pe calea stipulării unei liste exemplificative a faptelor prejudiciabile. *In concreto*, în calitate de exemple de fapte prejudiciabile legiuitorul a decis să specifice expres explozia şi incendiul ca fiind unele din cele mai răspândite modalităţi de exprimare a ilicitului penal. În acelaşi timp, expresia „alte fapte" implică catalogarea unor acţiuni/inacţiuni similare (neprevăzute în textul de lege) drept forme de manifestare a elementului material al infracţiunii prevăzute la alin.(1) art.278 CP RM.

Din perspectivă comparată, pe lângă provocarea exploziei şi a incendiului, dispoziţia alin.(1) art.323 din Codul penal al Georgiei [УголовныйкодексГрузии], cuprinde suplimentar, în calitate de acţiuni prejudiciabile exemplificative: atacul asupra persoanei şi aplicarea armei. De asemenea, alin.(1) art.179 din Codul penal al Tadjikistanului [Уголовный кодекс Республики Таджикистан] prevede tragerea din armă de foc drept acţiune prejudiciabilă. Iar la alin.(1) art.289 din Codul penal al Republicii Belarus [Уголовный кодекс Республики Беларусь], este prevăzută cu titlu exemplificativ, în calitate de fapte prejudiciabilă – provocarea inundaţiilor. De remarcat că şi legiuitorii acestor state prevăd o listă exemplificativă a faptelor prejudiciabile.

În context, consemnăm că în planul dreptului comparat deosebim câteva tehnici de evidenţiere a listei faptelor prejudiciabile în dispoziţia normelor ce incriminează actele teroriste. În majoritatea statelor foste membre ale Uniunii Sovietice, lista faptelor prejudiciabile este una exemplificativă, legiuitorul descriind latura obiectivă a actului terorist prin specificarea câtorva fapte prejudiciabile (de regulă, a celor mai răspândite). În legislaţia acestor state, similar legislaţiei penale a Republicii Moldova, în conţinutul normelor similare celei de la alin.(1) art.278 CP RM se operează cu sintagma „alte fapte" sau „alte acţiuni". Pe cale de consecinţă, cele din urmă sintagme înglobează un şir de fapte prejudiciabile neprevăzute expres în dispoziţia normei incriminatoare, dar care rezultă din esenţa actului terorist. Din această categorie evidenţiem: art.214 din Codul penal al Azerbaidjanului [Рагимова, 2001: 237], art.217 din Codul penal al Armeniei [Уголовный кодекс Республики Армении], art.323 din Codul penal al Georgiei, art.226 din Codul penal al Kîrgîzstanului [Уголовный кодекс Кыргызской Республики], art.255 din Codul penal al Kazahstanului [Уголовный кодекс Республики Казахстан], art.271 din Codul penal al Turkmenistanului [Уголовный Кодекс Туркменистана], art.179 din Codul penal al Tadjikistanului, art.258 din Codul penal al Ucrainei [Кримінальний кодекс України], art.289 din Codul penal al Republicii Belarus şi art.205 din Codul penal al Federaţiei Ruse [Уголовный кодекс Российской Федерации].

Potrivit unei alte tehnici legislative, lista faptelor prejudiciabile este una exhaustivă, nefiind posibil lărgirea acestora de către cel abilitat cu aplicarea legii penale. Caracteristic pentru acest grup de legislaţii este faptul inserării exprese în textul normelor incriminatoare a tuturor modalităţilor normative de exprimare a faptei prejudiciabile. Practicianului nu-i revine decât să confrunte textul legal cu cele comise în vederea identificării faptului dacă acţiunea/inacţiunea prejudiciabilă săvârşită este reflectată expres în dispoziţia normei incriminatoare. Pe de o parte, un asemenea model legislativ comportă avantajul facilitării procesului de aplicare a legii penale cazurilor practice concrete, comparativ cu primul model, atunci când cel abilitat cu calificarea infracţiunilor este impus să identifice dacă o anumită faptă prejudiciabilă (alta decât cea expres prevăzută de dispoziţia normei) cade sau nu sub incidenţa expresiei „alte fapte" sau „alte acţiuni". Pe de altă parte, inserarea unor liste exhaustive a modalităţilor normative de exprimare a faptei prejudiciabile creează probleme la construcţia normei juridico-penale. Mai cu seamă, în grupul legislaţiilor din această categorie se observă tendinţa construcţiei unor norme incriminatoare extrem de greoaie, complexe. Cu alte cuvinte, un asemenea model încarcă excesiv

textul legii penale, fapt care, în cele din urmă, la fel, poate îngreuna procesul de încadrare juridico-penală a faptelor infracţionale. În cadrul acestui grup putem remarca: art.250 din Codul penal al Lituaniei [Criminal Code of Lithuania], §237 din Codul penal al Estoniei [Criminal Code of the Republic of Estonia], art.108a din Codul penal al Bulgariei [Criminal Code of the Republic of Bulgaria], art.230 din Codul penal al Albaniei [Criminal Code of the Republic of Albania], art.314 din Codul penal al Ungariei [Criminal Code of the Republic of Hungary], art.201 din Codul penal al Bosniei şi Herţegovinei [Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina], art.108 din Codul penal al Sloveniei [Criminal Code of the Republic of Slovenia], §278c din Codul penal al Austriei [Criminal Code of the Republic of Austria], art.421-1 din Codul penal al Franţei [Criminal Code of the French Republic], §114 din Codul penal al Danemarcei [Criminal Code of Denmark], secţiunea 1 din Capitolul 34(a) din Codul penal al Finlandei [Criminal Code of Finland], art.100a din Codul penal al Islandei [General Penal Code of Iceland], secţiunea 147a din Codul penal al Norvegiei [Criminal Code of the Kingdom of Norway], art.328A din Codul penal al Maltei [Criminal Code of the Republic of Malta] etc.

Nu în ultimul rând, o atare tehnică învederăm în cazul art.32 din Legea României privind prevenirea şi combaterea terorismului, nr.535/2004 [Legea României privind prevenirea şi combaterea terorismului]. La concret, sunt prevăzute următoarele forme exprese de manifestare a elementului material: a) omorul, omorul calificat sau vătămarea corporală; b) amenințarea sau lipsirea de libertate; c) distrugerea; d) comunicarea de informații false, care pune în pericol siguranța zborului sau navigației unei nave ori aeronave; e) săvârșirea, cu ajutorul unui dispozitiv, al unei arme sau al unei substanțe, a unui act de violență împotriva unei persoane aflate într-un aeroport civil, dacă fapta a pus în pericol siguranța și securitatea în acest aeroport, precum și săvârșirea oricărui act de violență fizică ori psihică asupra unei persoane aflate la bordul unei aeronave civile în zbor sau în pregătire de zbor ori asupra personalului navigant al acesteia; f) distrugerea sau deteriorarea gravă, cu ajutorul unui dispozitiv, al unei arme ori al unei substanțe, a instalațiilor unui aeroport civil sau a unei aeronave în serviciu ori care nu este în serviciu, dar se află pe un aeroport sau cauzarea de deteriorări care fac aeronava indisponibilă de zbor ori care sunt de natură să îi pună în pericol siguranța în zbor, precum și întreruperea serviciilor de aeroport, dacă fapta compromite sau este de natură a compromite siguranța și securitatea în acel aeroport; g) distrugerea sau deteriorarea instalațiilor ori a serviciilor de navigație aeriană sau perturbarea funcționării acestora, dacă fapta a pus în pericol siguranța zborului; h) plasarea pe o aeronavă civilă, prin orice mijloc, a unui dispozitiv sau a unei substanțe capabil/capabile să distrugă acea aeronavă ori să îi producă deteriorări care o fac inaptă de zbor sau care sunt de natură să pericliteze siguranța acesteia în zbor; i) preluarea fără drept a unei aeronave, prin orice mijloace, precum și exercitarea fără drept a controlului asupra acesteia; j) luarea în stăpânire a unei nave ori a unei platforme fixe sau exercitarea controlului asupra acesteia, prin violență ori amenințare; k) comiterea de violențe asupra unei persoane aflate la bordul unei nave ori al unei platforme fixe, dacă acest act este de natură să pericliteze siguranța navei ori a platformei fixe; l) distrugerea unei platforme fixe ori a unei nave sau cauzarea de daune platformei fixe ori încărcăturii unei nave, de natură să pericliteze siguranța platformei sau a navigației navei; m) plasarea pe o navă sau pe o platformă fixă, prin orice mijloc, a unui dispozitiv ori a unei substanțe apt/apte să le distrugă sau care să cauzeze platformei, navei ori încărcăturii sale daune ce compromit sau sunt de natură să pericliteze siguranța platformei ori a navigației navei; n) distrugerea sau avarierea în mod grav a platformei fixe ori a instalațiilor sau serviciilor de navigație ori producerea de grave perturbații în funcționare, dacă unul dintre aceste acte este de natură să pericliteze siguranța platformei fixe sau a navigației unei nave; o) nerespectarea regimului armelor și munițiilor, a regimului materialelor nucleare și al altor materii radioactive, nerespectarea regimului materiilor explozive, precum și nerespectarea regimului

precursorilor de explozivi restricționați; p) atentatul care pune în pericol securitatea națională, atentatul contra unei colectivități și actele de diversiune; q) fraude comise prin sisteme informatice și mijloace de plată electronice și infracțiuni contra siguranței și integrității sistemelor și datelor informatice; r) preluarea fără drept a mijloacelor de transport colective de pasageri sau de mărfuri.

Iar potrivit alin.(3) al aceluiaşi articol, constituie, de asemenea, acte de terorism săvârșirea următoarelor fapte, în unul dintre scopurile prevăzute la alin. (1): a) producerea, dobândirea, deținerea, transportul, furnizarea sau transferarea către alte persoane, direct ori indirect, de arme chimice sau biologice, dispozitive explozive de orice fel, precum și cercetarea în domeniu ori dezvoltarea de asemenea arme sau dispozitive; b) introducerea sau răspândirea în atmosferă, pe sol, în subsol ori în apă de produse, substanțe, materiale de orice fel, microorganisme sau toxine de natură să pună în pericol sănătatea oamenilor ori a animalelor sau mediul înconjurător ori în scopul provocării de incendii, inundații sau explozii care au drept efect punerea în pericol a vieților umane; c) perturbarea ori întreruperea aprovizionării cu apă, electricitate sau orice altă resursă naturală fundamentală, care au drept efect punerea în pericol a vieților umane.

De asemenea, se atestă prezenţa unei tehnici mixte, potrivit căreia deşi lista faptelor prejudiciabile este redată exemplificativ, totuşi aceasta conţine o enumerare mult mai largă a modalităţilor normative de exprimare a faptei, comparativ cu modelele incriminatorii din prima categorie. De exemplu, latura obiectivă a actului terorist consemnat la alin.(1) art.447 din Codul penal al Muntenegrului [Criminal Code of the Republic of Montenegro] este formată din următoarele modalităţi normative alternative de exprimare a faptei prejudiciabile: 1) atentarea asupra vieţii, sănătăţii sau a libertăţii persoanei, 2) răpirea sau luarea în calitate de ostatic, 3) distrugerea instalațiilor de stat sau publice, a sistemelor de circulație, a infrastructurii, inclusiv a sistemelor informatice, a platformelor fixe de pe raftul epicontinental, a bunurilor publice sau a proprietății private, 4) deturnarea aeronavelor, navelor maritime, a mijloacelor de transport publice sau a celor de bunuri, 5) păstrarea, procurarea, transportarea, furnizarea sau utilizarea armelor, substanţelor explozive, a materialelor sau dispozitivelor nucleare ori radioactive, a armelor nucleare, biologice sau a celor chimice, 6) cercetarea și dezvoltarea armelor nucleare, biologice și a celor chimice, 7) emisia de substanțe periculoase sau provocarea unor incendii, explozii sau inundații sau săvârșirea altor acțiuni (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) în general periculoase care ar putea dăuna vieții oamenilor, 8) obstrucționarea sau întreruperea alimentării cu apă, cu energie electrică sau cu alt tip de produs generator de energie care ar putea pune în pericol viața oamenilor. Observăm că expresia „sau săvârșirea altor acțiuni" conferă posibilitatea practică de a atribui la această categorie orice altă faptă susceptibilă să pericliteze viaţa oamenilor. În acelaşi timp, surprindem prezenţa unei liste extrem de variată a acţiunilor/inacţiunilor prejudiciabile stabilite expres în textul normei incriminatoare. Situaţii analogice învederăm în cazul secţiunii 311 din Codul penal al Cehiei [Trestnízákoník České Republice], art.169 din Codul penal al Croaţiei [Criminal Code of the Republic of Croatia], art.391 din Codul penal al Serbiei [Criminal Code of the Republic of Serbia] şi art.88 din Codul penal al Letoniei [Criminal Law of the Republic of Latvia].

Nu în ultimul rând, potrivit unei ultimi tehnici legislative (minoritare), în codurile penale ale unor state străine latura obiectivă a actelor teroriste nu conţine, în genere, nici măcar cu titlu exemplificativ, lista faptelor prejudiciabile. În acord cu respectivele legislaţii, la descrierea laturii obiective a actului terorist legiuitorul foloseşte termeni generici. Prin urmare, potrivit acestor legislaţii, normele ce sancţionează actul terorist au conţinut deschis de incriminare. Cu titlu de exemplu, putem evidenţia norma de la alin.(1) art.343 din Codul penal al Columbiei [Código penal Colombiano], care pedepseşte penal provocarea ori menţinerea stării de frică sau teroare în rândul populaţiei ori a unui segment din acesta, *prin acte ce pun în pericol* (sublinierea ne

aparţine – *n.a.*) viaţa, integritatea fizică sau libertatea persoanei, clădirile sau mijloacele de comunicaţie, de transport, mijloacele de prelucrare sau transport a fluidelor sau a energiei electrice. Remarcăm că legiuitorul columbian nu enumeră faptele prejudiciabile. Acesta se limitează la utilizarea expresiei „prin acte ce pun în pericol" pentru descrierea laturii obiective a actului terorist, sugerând destinatarului legii penale că orice act capabil să pună în pericol valorile sociale sus-indicate poate apărea pe post de faptă prejudiciabilă. Tehnică analogică este demonstrată în cazul art.319 din Codul penal al statului Peru [Codigo penal del Peru].

În alt registru, subliniem că pentru a fi în prezenţa actului terorist specificat la alin.(1) art.278 CP RM, în prima modalitate, nu este suficient ca făptuitorul să provoace explozii sau incendii ori să săvârşească alte fapte similare. E inevitabil ca prin comiterea acestor fapte să se creeze pericolul cauzării morţii ori vătămării integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei, daunelor esenţiale proprietăţii sau mediului ori altor urmări grave. Respectiva circumstanţă joacă rolul de semn obiectiv constitutiv al componenţei de infracţiune consacrate la alin.(1) art.278 CP RM, fapt susţinut şi în doctrina de specialitate [Курбанмагомедов, 2005: 16]. În lipsa unui atare semn cele comise nu pot fi încadrate în tiparul normei analizate. Pe aceeaşi undă se situează legiuitorul rus, azer, armean, georgian, kirghiz, cazac, turkmen, tadjik, ucrainean, bielorus etc.

În contrast, în legislaţia altor state, pentru a fi în prezenţa actului terorist este suficient săvârşirea faptei prejudiciabile. Potrivit acestor legislaţii pericolul cauzării decesului, vătămărilor, daunelor proprietăţii etc. nu constituie semn obligatoriu. De exemplu, în acord cu art.88 din Codul penal al Letoniei este suficient reţinerea faptei prejudiciabile pentru a fi în prezenţa actului terorist. Aceeaşi situaţie învederăm în cazul art.108a din Codul penal al Bulgariei, art.314 din Codul penal al Ungariei, secţiunii 147a din Codul penal al Norvegiei, art.572 din Codul penal al Spaniei [Criminal Code of the Kingdom of Spain] etc.

În ce priveşte cea de-a doua modalitate normativă de exprimare a elementului material consemnat la alin.(1) art.278 CP RM (ameninţarea cu provocarea exploziei sau incendiului ori cu săvârşirea unor fapte similare), în mod similar, surprindem mai multe tehnici legislative de inserare a acesteia în textul normei incriminatoare.

În primul rând, sesizăm tehnica de reflectare în dispoziţia normei a ameninţării cu săvârşirea actului terorist alături de săvârşirea actului terorist propriu-zis. Respectiva tehnică este îmbrăţişată, inclusiv de legiuitorul moldav care, la alin.(1) art.278 CP RM stabileşte răspunderea penală pentru actul terorist şi ameninţarea cu săvârşirea acestuia.

De asemenea, atestăm modele incriminatoare care să prevadă în norme separate ameninţarea cu săvârşirea actului terorist şi actul terorist propriu-zis. De exemplu, în legea penală a Republicii Belarus răspunderea penală pentru actul terorist este stabilită la art.289 din Codul penal, în timp ce ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este prevăzută la art.290 din Codul penal. La fel, în corespundere cu legislaţia Georgiei actul terorist este incriminat la alin.(1) art.323 din Codul penal, iar ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este prevăzută la alin.(1^1) art.323 din acelaşi act legislativ. Potrivit legislaţiei letone actul terorist este specificat la art.88 din Codul penal, pe când ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este consemnată la art.88^2 din Codul penal. Precizăm că ameninţarea cu săvârşirea actului terorist formează un nou articol începând cu 13 decembrie 2012. Până la acel moment, legiuitorul leton, exact ca şi cel moldav, incrimina respectiva faptă alături de actul terorist propriu-zis. De asemenea, în legislaţia Ungariei actul terorist este stipulat la art.314 din Codul penal, iar ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este prevăzută la art.316 din Codul penal. În legislaţia Albaniei actul terorist este sancţionat penal de art.230 din Codul penal, iar ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este

stipulată la art.232/b din Codul penal. Într-o manieră asemănătoare, în Muntenegru actul terorist este incriminat la alin.(1) art.447 din Codul penal, în timp ce ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este sancţionată penal de norma de la alin.(2) art.447 din Codul penal. Pe aceeaşi poziţie se află legiuitorul sârb care a decis să incrimineze separat actul terorist (alin.(1) art.391 din Codul penal) şi ameninţarea cu săvârşirea actului terorist (alin.(2) art.391 din acelaşi act legislativ). Tot aşa şi legiuitorul norvegian stabileşte răspunderea penală pentru actul terorist la alin.(1) secţiunea 147a din Codul penal, iar ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este specificată la alin.(3) din aceeaşi secţiune. Nu în ultimul rând, în legislaţia Mexicului actul terorist este consemnat la art.139 din Codul penal [Codigo penal federal del Mexico], în timp ce ameninţarea cu săvârşirea actului terorist este incriminată la art.139 ter din acelaşi cod.

Alţi legiuitori au îmbrăţişat o poziţie intermediară. Astfel, aceştia au decis să incrimineze în norme distincte ameninţarea cu săvârşirea actului terorist şi actul terorist propriu-zis, stabilind însă pedepse similare pentru comiterea faptelor enunţate. Este cazul Danemarcei, Islandei, Cehiei etc. Nu susţinem o asemenea abordare legislativă. Aceasta pare a fi neclară. În special, este neclară intervenţia legiuitorului de amplasare a acestor fapte în norme distincte (dar sub egida aceluiaşi articol) atunci când pedeapsa pasibilă de aplicare este una şi aceeaşi. Probabil s-a intenţionat evidenţierea faptului că ameninţarea cu săvârşirea actului terorist nu constituie formă a actului terorist şi, de aceea trebuie să se regăsească într-o normă aparte (lucru cu care suntem de acord). Totuşi, pare neîntemeiată poziţia legiuitorului de a echivala gradul prejudiciabil al celor două infracţiuni.

În contrast, legiuitorul român (exact ca şi cel moldav) a prevăzut în cadrul uneia şi aceleiaşi norme săvârşirea actului terorist propriu-zis, precum şi ameninţarea cu săvârşirea acestuia. Însă, comparativ cu legiuitorul moldav, cel român a prevăzut, pe bună dreptate pedepse diferite (cu mult mai diminuate) pentru ameninţarea cu săvârşirea actului terorist comparativ cu actul terorist propriu-zis.

3. Elementul material al actului terorist stipulat la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM, precum şi a celui prevăzut la alin.(4) art.278 CP RM: scurtă privire comparativă

Aşa cum am reliefat *supra*, la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM este stabilită răspunderea penală pentru actul terorist săvârşit cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii, în timp ce la alin.(4) art.278 CP RM este incriminat actul terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane.

Preliminar subliniem că legiuitorul moldav, comparativ cu alţii, inclusiv cu cel român, stabileşte într-o normă aparte răspunderea penală pentru actul terorist săvârşit cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei. În legislaţia altor state vătămarea gravă sau medie constituie una din formele de exprimare a faptei prejudiciabile, fiind inserată alături de celelalte forme ale elementului material, nu însă aparte.

În alt registru, în contextul normei analizate surprindem faptul că doar vătămarea gravă şi cea medie, nu şi alte tipuri de vătămări pot evolua pe post de urmări prejudiciabile. *Per a contrario*, vătămarea uşoară şi cea neînsemnată pot apărea în postura de potenţiale urmări prejudiciabile ale actului terorist prevăzut la alin.(1) art.278 CP RM. Totuşi, survenirea acestora nu au importanţă la calificare, ci doar la aplicarea pedepsei penale.

În plan comparat lucrurile stau puţin diferit. De exemplu, pe de o parte, norma de la alin.(2) art.289 din Codul penal al Republicii Belarus stabileşte răspunderea penală pentru actul terorist însoţit de cauzarea vătămărilor corporale grave, nu şi a celor medii. Pe de altă parte, normele de la pct.2 §278c din Codul penal al Austriei, de la lit.c) alin.(2) art.328A din Codul

penal al Maltei şi de la lit.b) alin.(2) art.572 din Codul penal al Spaniei sancţionează actul terorist exprimat în cauzarea unei vătămări, fără a concretiza tipul vătămărilor cauzate. Observăm că legiuitorul moldav a îmbrăţişat o poziţie intermediară, inserând în cadrul unei variante-tip speciale actul terorist însoţit de vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei, nu şi de alte tipuri de vătămări. O atare poziţie legislativă pare a fi suficient de întemeiată. Cauzarea unei vătămări grave sau medii integrităţii corporale sau sănătăţii persoanei denotă un grad de pericol social sporit al celor comise, comparativ cu actul terorist care nu a cauzat atare urmări prejudiciabile. Acelaşi lucru este desprins din forma intenţionată a vinovăţiei manifestată de făptuitor la comiterea actului terorist cu cauzarea vătămării grave sau medie integrităţii corporale sau sănătăţii persoanei. La fel, în ipoteza actului terorist specificat la lit.d) alin.(2) art.278 CP RM în plan secundar se atentează asupra sănătăţii persoanei, obiectul atentării fiind, deci, unul complex.

La fel, observăm că legiuitorul moldav a decis să incrimineze distinct actul terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane de actul terorist cu vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei. E şi firesc, avându-se în vedere caracterul şi gradul prejudiciabil diferit al acestor două infracţiuni. Decesul persoanei nu este comparabil că vătămarea gravă şi, mai ales, cu vătămarea medie a integrităţii corporale sau a sănătăţi persoanei, în condiţiile în care intenţia este forma vinovăţiei cu care acţionează făptuitorul în ambele ipoteze. Din perspectivă comparată, lit.b) alin.(3) secţiunea 311 din Codul penal al Cehiei incriminează în una şi aceeaşi normă actul terorist însoţit de cauzarea vătămărilor corporale grave sau de omorul persoanei. Nu susţinem o atare poziţie legislativă, deoarece pune pe aceeaşi balanţă, în mod nejustificat, două urmări prejudiciabile calitativ diferite. În cele din urmă, susţinem optica legiuitorului moldav exprimată în incriminarea actului terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane în cadrul unei norme aparte, prin specificarea unei pedepse mai aspre, comparativ cu actul terorist însoţit de vătămarea gravă sau medie a integrităţii corporale sau a sănătăţii persoanei.

Legiuitorul român, deşi a recurs la tehnica incriminării în cadrul uneia şi aceleiaşi norme a celor două fapte, totuşi, a decis pe bună dreptate să stabilească pedepse diferite pentru săvârşirea acestora.

În plan comparat, în legislaţia unor state străine, răspunderea penală pentru actul terorist săvârşit prin omorul persoanei nu este diferenţiată de răspunderea penală privind actul terorist concretizat în cauzarea vătămărilor sănătăţii persoanei, în distrugerea bunurilor, în provocarea exploziilor sau a incendiilor, în contaminarea apei sau a produselor alimentare, în perturbarea siguranţei traficului, în deturnarea aeronavelor sau a navelor maritime etc. Este cazul art.108a din Codul penal al Bulgariei, §278c din Codul penal al Austriei, §114 din Codul penal al Danemarcei, art.100a din Codul penal al Islandei, art.314 din Codul penal al Ungariei, art.328A din Codul penal al Maltei, secţiunea 147a din Codul penal al Norvegiei, unde actul terorist însoţit de omorul persoanei, precum şi actul terorist concretizat în faptele sus-indicate sunt amplasate în cadrul uneia şi aceleiaşi norme de incriminare şi nediferenţiate prin pedeapsă.

Pe o poziţie diametral opusă se situează legiuitorii altor state. La concret, aceştia, exact ca şi legiuitorul moldav, au decis, pe bună dreptate, să incrimineze în norme distincte actul terorist săvârşit prin omorul persoanei. De exemplu, norma de la alin.(1) art.108 din Codul penal al Sloveniei prevede răspunderea penală pentru actul terorist exprimat în distrugerea considerabilă a clădirilor publice sau de stat etc., în răspândirea substanţelor otrăvitoare, în cauzarea incendiului, inundaţiilor sau a exploziilor etc., în timp ce norma de la alin.(5) de la acelaşi articol stabileşte răspunderea penală pentru actul terorist însoţit de omorul unei sau mai multor persoane. Norme similare învederăm la alin.(3) art.447 din Codul penal al Muntenegrului, la alin.(3) art.201 din Codul penal al Bosniei şi Herţegovinei, la alin.(4) art.391 din Codul penal al

Serbiei, la alin.(4) art.255 din Codul penal al Kazahstanului, la lit.б) alin.(3) art.205 din Codul penal al Federaţiei Ruse, precum şi la alin.(3) art.289 din Codul penal al Republicii Belarus.

Actul terorist săvârşit prin omorul unei sau mai multor persoane nu necesită calificare suplimentară potrivit art.145 CP RM (omorul intenţionat), întrucât cele două norme de incriminare se află în raport de concurenţă, fapt relevat şi în doctrina de specialitate [Brînza et al., 2011: 467; Brînza et al., 2015: 531; Гырла et al., 2010: 111; Barbăneagră et al., 2003: 607; Airapetean et al., 2013: 227]. În legislaţia unor state străine atestăm o situaţie similară. De exemplu, actul terorist însoţit de omorul intenţionat este incriminat la alin.(1) art.108 din Codul penal al Sloveniei, la alin.(3) art.201 din Codul penal al Bosniei şi Herţegovinei, la alin.(4) art.391 din Codul penal al Serbiei, la alin.(4) art.255 din Codul penal al Kazahstanului, la lit.б) alin.(3) art.205 din Codul penal al Federaţiei Ruse, precum şi la alin.(3) art.289 din Codul penal al Republicii Belarus etc.

Observăm că legiuitorul moldav, sloven, bosniac, sârb, cazac, rus şi cel bielorus au mers pe calea reunirii într-o singură normă a actului terorist şi a omorului intenţionat prin formarea unei infracţiune complexe. Potrivit doctrinei, acolo unde legea penală renunţă la instituţia concursului de infracţiuni în favoarea infracţiunii complexe, o face din două motive: din considerente de politică penală, considerând că realizează o combatere mai eficientă a unor infracţiuni şi, în al doilea rând, din motive de tehnică legislativă [Hriţcu, 2013: 78]. În speţă, crearea normei de la alin.(4) art.278 CP RM a fost dictată de raţionamente de politică penală, intenţia legiuitorului fiind îndreptată spre asigurarea unei lupte mai acerbe cu fenomenul terorismului însoţit de omorul intenţionat.

În legislaţia altor state, omorul persoanei săvârşit în timpul actului terorist necesită calificare potrivit articolului în care este înscris omorul intenţionat, nu însă în corespundere cu cel ce sancţionează actul terorist. De exemplu, norma de la art.120.2.11 din Codul penal al Azerbaidjanului şi cea de la pct.9 alin.(2) art.104 din Codul penal al Armeniei stabileşte răspunderea penală pentru omorul intenţionat însoţit de actul terorist. Aşadar, constatăm că şi aceşti legiuitori au decis să incrimineze într-o singură normă omorul persoanei însoţit de actul terorist. Prin urmare, în corespundere cu legislaţia Azerbaidjanului şi a Armeniei cele comise nu necesită calificare suplimentară potrivit normelor ce sancţionează actele teroriste, acestea apărând pe post de norme-parte în raport cu normele ce incriminează omorul persoanei însoţit de actul terorist. În ce ne priveşte, considerăm mai reuşită poziţia legiuitorului moldav, sloven, bosniac, sârb, cazac, rus şi a celui bielorus exprimată în amplasarea actului terorist însoţit de omorul persoanei în cadrul articolului Părţii Speciale a Codului penal destinat incriminării actelor teroriste, nu însă a omorului intenţionat. Suntem de părere că prin comiterea actului terorist prin omorul persoanei, atât *de jure*, cât şi *de facto*, în plan principal sunt lezate relaţiile sociale aflate în derivaţie organică cu securitatea publică, şi doar în plan secundar sunt vătămate relaţiile sociale cu privire la viaţa persoanei. De asemenea, o atare abordare legislativă accentuează mult mai bine tendinţa statului în lupta cu fenomenul terorismului. În fine, actul terorist săvârşit prin omorul persoanei este considerată o infracţiune cu caracter terorist, ceea ce nu am putea afirma despre omorul persoanei însoţit de actul terorist. De aceea nu susţinem punctul de vedere al autorilor care consideră oportun includerea în cadrul articolului ce sancţionează omorul intenţionat a calificativului „în legătură cu săvârşirea unui act terorist”, similar omorului săvârşit cu răpirea sau luarea persoanei în calitate de ostatic [Чурилов et al., 2012: 93]. Nu în ultimul rând, potrivit legislaţiilor penale ale altor state actul terorist însoţit de omorul persoanei necesită calificare potrivit regulilor concursului de infracţiuni. Este cazul Georgiei, Ucrainei, Kîrgîzstanului, Tadjikistanului etc. În corespundere cu legislaţiile penale ale numitelor state surprindem lipsa unor norme care să sancţioneze distinct omorul persoanei însoţit de actul terorist (similar legislaţiei Armeniei şi Azerbaidjanului) sau actul terorist săvârşit prin omorul persoanei (similar legislaţiei Republicii Moldova, Serbiei, Sloveniei, Kazahstanului,

Federaţiei Ruse sau Republicii Belarus), motiv pentru care la încadrare se va reţine atât norma care sancţionează omorul persoanei, cât şi norma ce pedepseşte actul terorist. Această poziţie legislativă este susţinută şi de unii autori ruşi [Хлыстов, 2010: 139]. În opinia noastră, aşa cum am argumentat *supra*, din raţionamente de politică penală, pare a fi mult mai justificată poziţia legiuitorilor care au mers pe calea îmbinării actului terorist şi a omorului intenţionat în cadrul unei singure norme incriminatoare.

O situaţie oarecum diferită identificăm în cazul legislaţiei penale române. Aici observăm elemente de tehnică legislativă inerente mai multor modele legislative evidenţiate *supra*. În primul rând, ca şi legiuitorul bulgar, austriac, danez, islandez, ungar, maltez, norvegian, cel român a mers pe calea stipulării omorului intenţionat în calitate de formă de exprimare a ilicitului penal (alături de alte forme) în cadrul uneia şi aceleiaşi norme penale. În al doilea rând, în pofida acestui fapt, legiuitorul român a decis, pe bună dreptate, să diferenţieze pedeapsa penală pentru actul terorist concretizat în omorul unei sau mai multor persoane. O asemenea tehnică legislativă, de asemenea, pare a fi reuşită. Aceasta însă, nu este în unison cu tehnica legiuitorului moldav de construcţie a articolului în care sunt amplasate faptele de act terorist.

Bibliografie

I. Acte normative interne

1. Codul penal al Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74.

II. Acte normative străine

1. Legea României privind prevenirea şi combaterea terorismului, nr.535 din 25 noiembrie 2004. Monitorul Oficial al României, 2004, nr.1161 (vizitat 22.08.2018).
2. Código penal Colombiano http://perso.unifr.ch/derechopenal/assets/files/legislacion/l2013080801.pdf (vizitat 22.08.2018).
3. Codigo penal del Peru https://www.unifr.ch/ddp1/derechopenal/legislacion/l2008061675.pdf
4. Código penal federal del México https://mexico.justia.com/federales/codigos/codigo-penal-federal/(vizitat 25.09.2018).
5. Criminal Code of Denmark http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
6. Criminal Code of Finland http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf (vizitat 22.08.2018).
7. Criminal Code of Lithuania http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
8. Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
9. Criminal Code of the French Republic http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
10. Criminal Code of the Kingdom of Norway http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
11. Criminal Code of the Kingdom of Spain http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
12. Criminal Code of the Republic of Albania http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
13. Criminal Code of the Republic of Austria http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
14. Criminal Code of the Republic of Bulgaria http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
15. Criminal Code of the Republic of Croatia http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
16. Criminal Code of the Republic of Estonia http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).

17. Criminal Code of the Republic of Hungary http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
18. Criminal Code of the Republic of Malta http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
19. Criminal Code of the Republic of Montenegro http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
20. Criminal Code of the Republic of Serbia http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
21. Criminal Code of the Republic of Slovenia http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
22. Criminal Law of the Republic of Latvia http://legislationline.org/documents/section/ criminal-codes (vizitat 22.08.2018).
23. General Penal Code of Iceland http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes
24. Уголовный кодекс Грузии https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf (vizitat22.08.2018).
25. Уголовный кодекс Кыргызской Республики http://online.adviser.kg/Document/ ?linkid =1000871480 (vizitat22.08.2018).
26. Уголовный кодекс Республики Армении http://www.parliament.am/legislation. php? ID =1349&lang=rus&sel=show#23 (vizitat 22.08.2018).
27. Уголовный кодекс Республики Беларусь http://xn----ctbcgfviccvibf9bq8k.xn--90ais/(vizitat 22.08.2018).
28. Уголовный кодекс Республики Казахстан https://online.zakon.kz/Document/ ?doc _id= 31575252 (vizitat22.08.2018).
29. Уголовный кодекс Республики Таджикистанhttp://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru /tj/tj023ru.pdf (vizitat22.08.2018).
30. Уголовный кодекс Российской Федерации. Собрание Законодательства Российской Федерации, 1996, №25.
31. Уголовный Кодекс Туркменистана https://www.unodc.org/tldb/pdf/TurkmenistanCrimi nalCodeRussian.pdf (vizitat 22.08.2018).
32. Кримінальний кодекс України. În: Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26.
33. TrestnízákoníkČeskéRepublicehttp://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40 (vizitat 22.08.2018).

III. Surse doctrinare

1. Airapetean, A. (2013). Drept penal. Partea Specială: Note de curs. (Ciclul I). Chișinău.
2. Barbăneagră, A. (2003). Comentariu la Codul penal al Republicii Moldova. Chişinău: ARC.
3. Brînza, S. (2011). Drept penal. Partea Specială. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală.
4. Brînza, S. (2015). Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală.
5. Copeţchi, St. (2015). Calificarea infracţiunilor: note de curs. Chişinău: Tipografia Centrală.
6. Gladchi, Gh. (2004). Terorismul: studiu criminologic şi juridico-penal. Chişinău: Editura Academiei „Ştefan cel Mare”.
7. Hadîrca, Ig. (2015). Calificarea infracţiunilor în cazul concurenţei dintre o normă generală şi una specială. Revista Naţională de Drept.
8. Hriţcu, C. (2013). Conceptul de infracţiune complexă în raport cu alte concepte asemănătoare. Revista de Drept Penal.
9. Sîli, V. (2011). Infracţiuni cu caracter terorist, infracţiuni conexe terorismului şi unele infracţiuni cu caracter de terorizare. Chişinău: Garamont-Studio.
10. Гырла. Л.Г. (2010). Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Том II. Кишинэу: Cartdidact, 2010.
11. Кругликов, Л.Л. (2005). Юридические конструкции и символы в уголовном праве. Санкт-Петербург: «Юридический центр Пресс».
12. Курбанмагомедов, А.А. (2005). Терроризм на Северном Кавказе: Уголовно-правовой и криминологический анализ / Автореферат дисс. … канд.юрид. наук. Саратов.
13. Рагимова, И.М. (2001). Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс.